

Berättarguiden

- kulturutbyte med Regina Sommer 2018-11-01 - 04

av Ammarnäs Guiderna Vindelfjällens Vägvisare

Innehållsförteckning

Bakgrund	3
Se berättelsen i landskapet	3
Staden Aachen och den lilla fjällbyn Ammarnäs	4
Exempel 1, Elefanten som vandrade in	5
Exempel 2, Elefanten som bärare av gåvor, och som en gåva i sig själv	5
Exempel 3, Elfenbenstornet och de lärdes väg	6
Exempel 4, Flinta, kol och relikier - handel och förändring från stenålder till nu, en landskapsvandring	7
Exempel 5, Välkommen hem.....	7
Avslutning - Guiden är berättaren.....	8

Bakgrund

När jag 2017 gjorde mitt första inlägg på BNS hemsida, och beskrev hur berättandet ser ut i vårt område, så formulerade jag samtidigt meningen med att utveckla **Berättarguiden**. Den sortens guide ska växa fram för vi har ett behov av att anpassa berättelserna från orten till turismen, för att vi ska kunna ta betalt för att visa vårt kulturarv och därmed använda oss av turisterna som publik som löser biljett. Kulturarvet ska säljas lokalt, precis som bonden idag säljer sina produkter i en gårdsbutik. Och kulturen ingår på det sättet i det lokala utbudet och bidrar till bygdens överlevnad och utveckling.

<http://www.berattarnatet.se/2017/01/hela-vart-omrade-kryllar-av-berattelser>

Den artikeln gav mig ytterligare kontakt med BNS och samtidigt träffade jag berättaren och guiden Christina Öster. Hon förstod direkt, utifrån sina egna erfarenheter, behovet av en berättarguide och vi gjorde därför under 2017 en ansökan till FEST för att kunna teckna konturerna av hur vi i landet Sverige gör den guidade turen till en berättelse. Vi tänkte oss en resa runt i landet, fylld av intervjuer för att fylla begreppet "berättarguide" med konkret innehåll. Den ansökan blev inte beviljad några medel.

Parallellt arbetade jag som suppleant i styrelsen för BNS och fick mycket positiv feedback från övriga ledamöter. Mest baserade man sin positiva attityd på en intuitiv förståelse av vad det handlade om och oftast vände man sig till mig för att få reda på vad begreppet innehöll. Så i ett slag var jag förvandlad från en person som har en fråga om hur man utvecklar något - till en person som ansågs ha svaret på vad detta något är för något. Det var väldigt förvånande.

Tack vare styrelsen i BNS, och särskilt då ordförande Marina Granlund, fick vi göra en förnyad ansökan till FEST under våren 2018. Och med "vi" så menar jag här vår berättarförening Ammarnäsguiderna - AGVV. Marina Granlund förmedlade kontakt med Regina Sommer, stadsberättare i staden Aachen i Tyskland, och vår ansökan föll in under Kulturarvsåret i EU, 2018. Ansökan beviljades medel - först muntligt och senare via mejl på sommaren 2018, men inte formellt förrän långt in på hösten 2018.

På grund av att vi litade på våra kontakter så genomförde vi i alla fall förberedelserna i god tid för att kunna låta Regina Sommer ingå i våra Berättardagar i Ammarnäs den 1-3 november 2018. Det är om hennes föreläsning den 1/11, workshop 2/11 och berättarföreställning 3/11, som denna rapport ska handla. Och från detta väljer jag att teckna konturerna på en Berättarguide.

Se berättelsen i landskapet

Regina Sommer har en lång karriär som berättare och arbetar sedan länge med guidade stadsvandringar - som jag i fortsättningen kommer att kalla berättarvandringar. ("Storywalks" på engelska) Hon refererade till ett projekt -

”Seeing Stories” - med flera partners runt om i Europa. Syftet var att lyfta fram landskapets berättelser, att återupptäcka dessa berättade sammanhang som knyter invånarna till platser, snarare än till nationer, och som överskrider gränser genom att föra människor samman genom upplevelsen av en gemensam livsmiljö. Berättelsen i landskapet blir ett sätt att låta någon annan se det jag ser och en tillåtelse för andras ögon att berika, ja rent av förnya, mina egna perspektiv. Att lyfta fram landskapets berättelser, i ett internationellt perspektiv, handlar, väldigt kortfattat, om ömsesidig respekt och om ömsesidig välgång och förståelse.

Projektet visade att muntligt berättande återuppväckte landskapets vilande kunskap och att här fanns en slumrande tillgång som man inte erkänt tidigare. På denna grund ville man utveckla kreativa Berättarguider. Här fortsatte Regina med att ta fram staden Aachen och hennes eget arbete som ett exempel.

Staden Aachen och den lilla fjällbyn Ammarnäs

Karl den Store grundade Aachen för 1200 år sedan - det är en berättelse som alla i staden kan. Nutida arkeologer har bekräftat en något annan händelsekedja - att staden redan på romartiden var bebyggd med palats och badhus och att man säkert redan på stenåldern sökt sig till platsen för de varma källornas skull och deras helande inverkan på värkande kroppar. Området har rika tillgångar på kol, järn och andra mineral och staden har länge tjänat som mötesplats för tankar, världsbilder och handel. Det finns en historia med djupa rötter.

Hur pampig denna lista över historiska fakta än är, så är det berättelsen om Karl den Store som är starkast. Han kallas för Europas Grundare, han lade sin huvudstad på platsen, införde en gemensam valuta och ett gemensamt skriftspråk och en enda religion i ett stort rike, drog till sig lärda personer från när och fjärran och hade internationella kontakter - inte minst med kalifen Harun ar Rashid i Bagdad.

Regina berättade att projektet beslutade sig för att göra Berättarvandringar där det alltid fanns två guider närvarande - en berättare och en expert eller traditionell guide. Den förste vädjade till fantasin och den andre höll reda på fakta, men båda ledde vandringen så att alla sinnen aktiverades. Kulturarvet skulle upplevas. Och det var berättaren, som kunde anpassa historiens flöde till gruppens storlek, sinnesstämning och nycker, som var ledare för vandringen.

Som åhörare till Regina Sommer hade jag många tankar om hur stor hela berättelsen om Aachen var och att själva skalan var överväldigande. Här satt jag, i en liten by i Europas periferi och skulle guida turister om hur okända bönder gjorde upp eld för att hålla sig varma. Och vilken publik kunde jag få? Hon, föreläsaren, fick betalt för sina berättarvandringar eftersom det är sådana mängder med turister som besökte staden.

Det är först nu, i eftertanken, som jag kan börja bena ut för mig, vad hennes föredrag egentligen betyder för AGVV idag. Vad kan hennes föredrag inspirera oss till? Vad är egentligen en Berättarvandring?

Exempel 1, Elefanten som vandrade in

En familjevandring som man utvecklat i Aachen bygger på berättelsen om elefanten Abul Abbas, en gåva av Harun ar Rashid till Karl den Store. Elefanten ska ha funnits i verkligheten och i vandrigen möter han en av stadens statyer, den keltiske vattenguden som vaktar de heliga källorna. Dessa två fantasiväsen bekantar sig med varandra och blir vänner. Abul Abbas berättar om sina år i Bagdad och livet där och om vandrigen från Arabien tillsammans med sin judiske guide, över Alperna. Vattenguden presenterar Abbas för det keltiska småfolket och de två huvudpersonerna spelar sällskapsspel med varandra.

Åhörarna lyssnar på berättelsen och spelar sällskapsspel.

Regina Sommer berättade om ett barn från Afrika som sa att det en gång kände en elefant, och då blev det delaktigt i sammanhanget. Abul Abbas blev alltså ett handtag för det barnet att ansluta till berättelsen.

Från Ammarnäs finns följande exempel: Kommunalrådet hade en delegation från ett fjärran land som även besökte skolan. Allt var välordnat och ordentligt, som det ska vara i Sverige, men det kändes litet stelt. Då kom meddelandet om att det fanns kossor i en lagård och hela delegationen gjorde ett besök i den. Då först tinade hela skaran av besökare upp, de kunde relatera till djuren för de hade likadana där hemma. De blev glada, gestikulerade och hela deras kroppsspråk livades upp. De var äntligen delaktiga.

För mig, som åhörare, så blir frågan om utvecklingen av berättarguidningen det handtag som förenar den stora stadens djupa mylla av historia, med den lilla byns betydligt grundare kulturskikt. Det är inte frågan om att bli bländad av det storslagna, utan att bli inspirerad och att se att detsamma går att göra här...

Exempel 2, Elefanten som bärare av gåvor, och som en gåva i sig själv

En kort pilgrimsvandring på fem kilometer som anknyter till berättelsen om när Karl den Store gav bort en ros och fick en elefant tillbaka.

Vilka meddelanden fanns i rosen - från den kristne kungen? Och vad menade Kalifen Harun ar Rashid, som också var en sufi, en religiös ledare, med att döpa elefanten till Abul Abbas - den gröne profetens namn?

Och vilken förbrödning mellan öst och väst finns dold i denna berättelse?

Kan vi bygga broar mellan varandra genom att berätta om vår tro?

Vandringen går på en del av stigen till Santiago de Compostela, pilgrimernas vandringsled, och man tar upp frågor som pilgrimer gör, om livets mening och självkänedom, och deltagarna får möta munkar i sitt kloster. Vad gör en munk? Vandrarna provar att meditera.

Vet vi i vårt område om vi har några vandringsleder som använts av pilgrimer? Vilka frågor ställer vi oss när vi vill veta mera om oss själva? Om livets mening?

Är det relevant att blanda in hur Dag Hammarskjöld vandrade i fjällen för att klara av sitt svåra jobb som generalsekreterare i FN?

Och våra kyrk-helger, de innebar oftast vandringar för de flesta besökarna då kyrkan låg flera mil från hemmet. Har vi besöksmål som kan inspirera till inre frågor? Kan man återupprepa kyrkobesökarnas vandringar på artonhundratalet från byarna nedströms Ammarnäs? Hur var det för de som på 1700-talet bodde på fjället och istället skulle ta sig till kyrk-platsen vid Gillesnuole?

Exempel 3, Elfenbenstornet och de lärdes väg

Än idag är Aachen en universitetens och forskarnas stad med 50000 studenter och redan Karl den Store hade världens främsta lärde vid sitt hov. Under vandringen runt tornet som är 1200 år gammalt bekantar vi oss med dessa. Vilka var de och vad gjorde de här? Guiderna vet namnen - och vad de gjorde.

Något som förenade dåtidens lärde var övertygelsen om att allt i universum var besjälat. Hur kom detta till uttryck? Var kunde vi se själens spår?

Deltagarna i berättarvandringen går runt tornet och lyssnar på berättelser med gåtor att svara på. Hur formar man ett rike och hur styr man det på ett rättvist sätt? Var och hur kommer människoanden till uttryck?

Regina berättade ett exempel: En man hade tre söner. Han lovade den äldste sonen halva arvet, den näst äldste en tredjedel och den yngste en niondel. Men då mannen dog var det 17 hästar i arvet. Vad skulle de göra? Ta fram en kniv och dela en häst?

En lärd man kom förbi, såg deras behov och gav dem sin häst. Nu fanns det 18 hästar att dela på. Den äldste sonen tog nio hästar och gav sig nöjd iväg. Son nr 2 tog 6 hästar och red iväg. Den yngste sonen tog så sina två hästar. Kvar på platsen stod en häst.

Den lärde mannen sa: Ni verkar inte behöva min häst? Det fanns ingen som svarade. Nå, då tar jag den med mig....

Deltagarnas sökande efter svar på livets gåtor firas därefter med vinets ande.

Några funderingar från den lilla byn: Josef hade många barn. Hans söner fick var sin del i hemmanet, medan döttrarna fick utbildning eller pengar. Hur skulle du ha delat hans arv? Vad är det som är värt någonting?

Potatisbacken delades upp mellan familjerna på artonhundratalet och det var rättvist då - men hur ska du få odlare i backen idag, då familjerna förändrats? Det finns säkert praktiska frågor med existentiella djup att ta upp även hos oss?

Det finns forskning gjord i vårt område, på växter och djur. Den kan vi leta reda på mera fakta om - och berättelser. Finns det forskning om människoöden? Finns det någon beskrivning av hur vi velat utveckla oss av egen kraft och vad detta lett till och varför? Finns det en delaktighet att hämta kraft ur, eller är forskning idag något som någon gör - och någon passiviserar av?

Exempel 4, Flinta, kol och relik

- handel och förändring från stenålder till nu, en landskapsvandring

Jorden bjöd på mineraler, ett fantastiskt välstånd ur marken, som drog till sig människor under alla tidsperioder. Berättelser om geologin och om historiska händelser varvas med sägner om hur småfolket visade människorna var malmfyndigheterna fanns eller hur den vita gudinnan varnade gruvarbetarna om fara hotade dem.

Vandringen går runt kullarna och stannar till för att uppleva, lyssna, betrakta...

I vårt område finns all den geologi som hela svenska fjällkedjan kan uppvisa. Det var en viktig anledning till varför man bildade ett reservat här. Men är denna mångfald en tillgång som vi kan referera till? Är den värd något för oss?

Hur är vårt förhållande till gruvbrytning? Vilka gruvor har funnits i historien? Och vilka har gett invånarna månadslön och en chans att stanna kvar på orten? Och vilka gruvor har gett kommunen bekymmer?

Vad har fyndigheterna gett upphov till mellan grannländerna Sverige och Norge? Vad vet vi om det krig som utkämpades på gränsen för flera hundra år sedan, om den lilla silvergruvan i Nasafjäll? Och varför drogs riksgränsen så att gruvan skulle hamna i Sverige?

Exempel 5, Välkommen hem

Staden har haft olika klingande namn genom århundradena - men "vatten" har alltid varit namnets betydelse. Stenålderns folk, Kelterna, Germanerna, Romarna, Frankerna och nu, en multinationell folksamling har alltid samlats vid källorna.

Centrum i berättelsen är katedralen, byggd på en uråldrig kultplats till vattnets ära och där vattnets gudinna haft många namn. Vandringen går från brunn till brunn i sökande efter de ursprungliga källorna som alltid funnits på platsen. Och genom århundradena har vattengudinnan haft olika namn, hedrats på olika sätt och spunnits in i olika berättelser i en väv av myter, legender och historiska dokument.

Källorna smakar olika! Vattnet kan hela dig! Smaka! Drick! Lev i harmoni med vattnet....

Efter den avslutande middagen gav Regina Sommer denna berättelse som en föreställning där olika upplevelser hos huvudpersonen gav upphov till fördjupande undersökningar inåt vattengudinnans väsen och utåt mot de vattenstråk som fortfarande gick att upptäcka som ursprungliga i staden.

Funderingar från byn: Vi har en bevarad Nationalälv - Vindelälven - som flyter genom byn och vidare mot Bottenviken. Det finns en ansökan om att göra hela älvens område till ett Biosfärområde, att få in området på en lista som bevakas av FN. Hur kan detta bli en berättelse?

Hur arbetar vi som bor här idag för att bevara och bruka? För vem ska älven finnas till? Vilka märken finns kvar i markerna där Sverige slog ned sina järnrör för att markera var älven skulle dämmas upp och bli elektricitet istället för fritt flytande fiskevatten i världsklass?

Vilka myter och väsen finns i vattnet i vårt område? Vad har vattnet brukats till genom århundraden? Hur vill vattnet att vi ska bära oss åt för att hedra det?

Avslutning - Guiden är berättaren

När vi gick vår utbildning, kallad "Gränslösa Guider", så utgick man från ett kriteriedokument som sa:

Utgå från ett område - ett kunskapsområde så väl som ett geografiskt område - som guiden ska behärska, väl och grundligt. Av denna bas formar man en vandring i naturen som går på de stigar man har rekognoscerat och där man tar risker som man kalkylerat och guiden har förberett sig genom att inhämta kunskaper om hur grupper uppför sig, ledarskap, första hjälpen, lagar och förordningar och allt annat som en guide ska kunna.

Den guidade turen skrivs ned och kompletteras med minst två katastrofscenarios - vad händer vid dåligt väder och vad händer vid sämsta möjliga utfall och/eller olycka? Plan A, plan B och C.

Turen bedöms av utomstående, både på papperet och i verkligheten. Och bedömningen ger guiden OK eller inte OK.

Denna enkla struktur går att komplettera med den sortens kunskap som en berättare ska behärska. Och med berättelsen i fokus kan turen i naturen gå på nya sätt, på nya stigar och guiden väljer väg för att nå andra utsiktspunkter än om bara blommor, fåglar, djur eller människoöden är i fokus. Hela turen blir en konstform i sig, som bärs fram av den berättelse, eller de syften, som guiden valt.

Detta är, i all enkelhet, hur en berättarguide ska utvecklas. Genom att göra berättarvandringar. /UB